

Németh István

Kései sirató

Két verssor

Teherpályaudvar kapuja, előtere. Hasonló lehetett József Attiláé is, ahol szemet lopott. Sivár. De csak addig tűnik ilyennek, míg be nem járja az ember. Hatalmas homoktenger veszi körül, a sínek ezen haladnak át. A sínek felett vastraverzek, égbe nyúló vasoszlopok, állandó csörömpölés, ütközők csattanása, fékcsikorgás. A sívó homokon száraz kórók, öreg, göcsörtös fűzfák, kemény szárú ballangók, homokgödrök, szeméthalmok, szétszórt csigaházak.

A szigetszerű pusztaságot egyfelől raktárépületek, másfelől emeletes lakóházak sora határolja, de ezeken is, amazokon is túllátni, környes-körül ide látszik a horizont, amit amonnan, a városból sehogyan se tud befogni a szem. S ez az első meglepetés, hogy innen körbetekintve látod azt, amit a sugárútról sohasem: látod az ég peremét. Látod, hogyan borul föléd az ég hatalmas kupolája. Bent a városban kószálva is tudod ugyan, hogy ez így van, álltál már máskor, másutt is a földkerekség kellős közepén, de ezt, beszorulva a háztömbök közé, nem érezkelheted, nem láthatod, csupán egy darabkát, egy tenyérnyit az ég kékjéből, azt is csak úgy mellékesen.

Tudomásul veszed, hogy van; néha derűs, tiszta, máskor borongós, éjjelenként csillagok gyúlnak ki rajta, ennyi az egész; az a tágasság, az a végtelenség, ami a házfalakon túl van, már eszedbe se jut, be vagy a Héttoronyba zárva, s már vágy se ébred benned, hogy kitörj belőle. Most felfedezted magadnak ezt a homoksvatagra épült teherpályaudvart, itt, a város peremén, amely hasonló lehet József Attila várospereméhez, s úgy jársz-kelsz benne, mint a hatalmas csarnokban, ahonnan kihurcolkodtak ugyan, de hátrahagytak minden hasznavehetetlen kacatot, már-már fordulnál vissza; vissza a rendezett rendbe, amikor – mint valami hívó szóra – fölemeled a tekinteted; föl, egészen föl, a fejed fölé a magasba, s valószínűleg a látvány hatására, ami ott fogad, fölszakad belőled egy félhangos sóhajtás: *szőke bodor felhők hattyúi az égnek, úsztak vala habján a mennyei kéknek...*

Igen, ott úsznak, lassan, méltóságteljesen. A tiszta kék égen a habfehér felhők, akár ebben a két verssorban.

Ki volt az, aki ezt megpillantva talán az első momentumban imádságba is foglalta?

Akitől először hallottam, mintha azt mondta volna, hogy Arany János. Nemegyszer próbáltam utánanézni. Eredménytelenül. Így azt se állíthatom,

hogy az eredeti szöveg betű szerint azonos-e az itt elsóhajtottal. De a *vala* szócska csakis így lehet benne. Ami elmondhatatlanul régi időkre utal. Amikor még az ég valóban kék volt, és szőke bodor felhők úsztak rajta. Jöttek a végtelenből, és ráérősen haladtak a végtelenbe. Ők, az ég hattyúi. Valahol, nagyon messze, megszólal egy kakas. Egy *vala*(ha) volt nyári délután. Talán épp azon a délután sóhajtott a fülembe gyerekkori barátom (szinte még gyerekek voltunk) ezt a két sort. Majd határozottan kijelentette: a magyar költészet két legszebb sorát hallottad!

Hiába látom számtalanszor az „ég hattyúit”, azon a sivár teherpályaudvaron, a pályaudvar feletti égen találkoztam velük igazán. Azóta kijárok oda. Megbarátkoztam a „Holt vidékkel”. Lesz még nyári ég felette, lassan úszó, kövér felhőkkel. Talán az a kakas is megszólal abból a régi nyári délutánból. Abból a *vala* voltból.

Költő a küszöbön

Aligha akad a Kárpát-medencében és azon is túlhan magyar nyelvű irodalmi folyóirat, újság stb., amelyik mostanság, így április táján, a maga módján ne emlékezne meg József Attiláról. Magyar nyelvűt mondtam, mert ha csak magyart mondtam volna, pontatlanul fejezem ki magam, hiszen az, hogy valami csak csupán magyar, kezd gyanússá válni, éspedig nemcsak a Medencében, de azon túl is. Mit szólna most József Attila, ha elébe raknák ezeket a róla szóló, reá emlékező, emlékeztető írásműveket? Megjósolta ugyan, hogy ha már nem lesz, nagyon sokan foglalkoznak vele. De ennyien? Egy egész ország? Már-már a nagyvilág? Nemzetet nem merek mondani, különösen nem magyar nemzetet, mert nem tudom, hogy mi, e Medencébe szorítottak, miként is állunk ezzel. Hogy nem a legjobban, az szent. Így hát azt se merném állítani, hogy József Attila a magyar nemzet költője. Hiszen nem is volt olyan értelemben nemzeti költő, mint Petőfi vagy Csokonai Vitéz Mihály. Ő izzig-vérig modern költő volt, abban a korban, abban a 20. században, amelynek az első felét sem érte meg, de mi lett volna belőle és költészetéből, ha élete átnyúlik a század második felébe, egészen a rendszerváltásig, ami innen nézve, a 21. század elejéről, tán nem is volt igazandiból az. Persze, sok itt a ha meg a mi lett volna. És még mindig ezeket szaporítva, újra és újra azt kérdezem (vajon kitől), mit szólna ma ehhez a töméntelen műelemzéshez, dicshimnuszhoz, amely a magyar költészetben egyedülálló művét méltatja? Azok után, amibe még életében bele kellett halni, hogy egy képtelen képzavarral érzékeltessem mondandómat. Mit szólna? Semmit. Bizony, már semmit. És ha mégis megszólalna, talán egy nagyot kiáltana. Akkorát, hogy a hangja betöltené az egész Kárpát-medencét. Vagy hangtalanul sírna. Ajtón kívül, a küszöbön kuporogva, ott, ahová egyszer, régen a Mama kitette.

Egy fénymásolatra

Kölcsönkérték a *Tarisznyás embereket*, ami, ugye, manapság már önmagában is csodaszámba menő valami, mármint az, hogy valakit valamiért a könyv érdekel. A kölcsönkérőt pillanatnyilag nem az olvasás érdekelte, hanem hogy

fénymásolatot készítsen róla magának. Nem egy bogaras könyvgyűjtő vagy irodalomtörténész, hanem egy úgynevezett egyszerű olvasó. Egy Csépe-rajongó.

Mert Csépe Imre könyvéről van szó, a költő negyedik kötetéről, amely ellentétben a három elsővel, versessel, novellákat tartalmaz. Ezerkilencszázötvenhétben jelentette meg a suboticei Minerva. (Akkor még Szabadka csak Subotica lehetett, de ez most nem tartozik ide.)

Nem tudni, hány példányban adták ki, de zöld vászonba kötötték, s a könyv táblájáról aranyozott ablakon át néz ránk az író neve és művének címe. Ötvenhétben tehát még vászonkötésre is futotta a szegénységünkől, de most ez sem tartozik ide.

Engem az egészről az ragadott és hatott meg, már-már az elérzékenyülés határáig, hogy valaki itt, nálunk, a peremvidéken, mondjuk Muzslyán, annyira szereti és becsüli Csépe Imrét, hogy ha már a könyvét nem tudja megszerezni, mert vajon honnan is tudná (lassan sem antikváriumunk, sem könyvkereskedésünk!), hát kölcsönkéri valakitől lefénymásolás céljából. Hogy legalább ilyen formában meglegyen neki.

Ezt a szerző nem érhetette meg, így most már sohasem fogja megtudni, mert bizony elég régen elhunyt, s ha ez nem következett volna be, most fogyasztaná a 91. évét. Halála után, ha jól tudom, négy kötete jelent meg, a negyedik is már csaknem húsz évvel ezelőtt. Ezzel a négy posztumusszal együtt tizenegy könyve van. Közülük hozzám talán épp a *Tarisznyás emberek* elbeszélései állnak a legközelebb, de most ez sem tartozik ide.

Amit viszont itt el szeretnék mondani és elzokogni, az az, hogy a költő rég elporladt szívét nem forrósíthatja át a hír, hogy könyveinek van (mert már elkészült) egy fénymásolt példánya is, ami arra enged következtetni, hogy sem antikváriumban, sem pedig könyvkereskedésben Csépe-kötet nem kapható, könyvei tehát megérték ama dicsőséget, amelyeket a középkori kódexek: másolják őket! Legalábbis a *Tarisznyás emberekből* már elkészült egy másolat. (Nekem is van egy Majtényi- meg egy Dudás Kálmán-fénymásolatos kötetem, de most ez sem tartozik ide.)

Évekkel ezelőtt Tolnai Ottó mutatta be egy frissen megjelent könyvem a szülőfalumban, miközben Csépe Imrere is kitért, pontosabban egy versére, amit ott fel is olvasott, felmutatott és elemzett. Tudtommal Csépe Imréről, egy Csépe Imre-versről akkora elragadtatással nálunk még nem szólt senki. Az ünnepség után, ami számomra épp ezért kettős ünnep volt, néhány soros levelet írtam Ottónak, aminek az volt a lényege, hogy az, ami ott elhangzott, ha egyszer is elhangzott volna a költő életében...!

És most egy másik költőre kell gondolnom, nem azért, mert száz éve született, és most országszerte ünneplik, hanem azért, mert sok-sok társával együtt neki is a halála után jutott ki abból, amit életében teljességgel nélkülöznie kellett.

Neki csak a szegények éje jutott osztályrészül, s csak néhányan ismerték és szerették talán, s nem biztos, hogy éppen azok, akiknek a szeretetére és megbecsülésére annyira vágyott.

Egyszer, rövid élete alkonyán, így könyörgött istenéhez:

*„Intsd meg mind, akiket szeretek,
hogy legyenek jobb szívvel hozzám.
Vizsgáld meg az én ügyemet,
Mielőtt magam feláldoznám.”*

Életében mégsem voltak „jobb szívvel” hozzá. Pedig már (ismét) nagyon közel állt ön maga föláldozásának a gondolatához, amikor a fenti sorokat írta.

József Attila valóban a „semmi ágán” ült. Alapvető élménye volt ez, különben le sem tudta volna írni, ki sem tudta volna találni ezt a metaforát. Ady is sóvárogta, hogy „látva lássák”, megszenvedte a szeretet hiányát, ami egy művész életében talán a megbecsülés.

József Attilát nem becsülte meg a saját kora, már-már könnyedén fut ki a tollunk alól: ez a lángelmék sorsa. Vagy ha csak itthon maradunk: magyar sors. Annál fájdalmasabb lehetett számára a semmi ágán ülnie, mert tudta, s ki is mondta: „ha nem leszek, nagyon sokan foglalkoznak velem”.

A magyar és a világművészet – hogy mondjam: talán egyik? – legmeggrázóbb versét így zárja:

*„Nem nyafognék, de most már késő,
most látom, milyen óriás ő –”*

Ő, a Mama. Amikor már nem volt meg a Mama. Amikor már nem lehetett Neki ezt elsutogni. S a költőnek sem, hogy mily óriás ő. Mily óriás már életében. Most mi, a „hálás utókor” valamiféle adósságot próbálunk törleszteni. Hol így, hol úgy. Hol ezzel, hol azzal. Néha úgy, hogy fénymásolatot készítünk valamelyik könyvéről.

Otthon

Mielőtt a volt Honvédsor (ma Simokovics Rókus utca) végére érnék, tanakodok magamban, merre folytassam az utam. Beforduljak a Szőlősorba? Volna kihez bekopognom, becsöngetnem, de legutóbb hiába próbálkoztam, a háziak nem voltak épp otthon. Folytathatnám a Simokovicson, s betérhetnék a temetőbe, de majd máskor, ma már jártam a föntiben, a Kálvárián. Ha balra fordulok, a Pap Pál utcából bekanyarodhatnék a Petőfi Sándorba, talán a falu egyik legszebb utcájába – számomra itt már-már mindegyik a legszebb –, hazalátogatásomkor azon is gyakran végigmasírozom, de a szemben lévők, a Honvédsorral szemben lévők, a József Attilában alig jártam még.

Legyen hát a József Attila, már csak azért is, mert őt ünnepeljük ebben az esztendőben, aki még csak nem is sejt, hogy Kishegyesen is elneveztek róla egy utcát. (Épp alatta húzódik, az övével párhuzamosan a Petőfi Sándoré, s a folytatásában, egy sarokkal lejjebb, Ady Andréé. Tehát elég jó társaságba került.)

Beállok hát a József Attilába. S míg araszolok előre, hirtelen az vágódik az eszembe, hogy a költő születésének századik évfordulójára idei első hazalá-

togatásomkor megtehettem volna, ha eszembe jutott volna, bizony megtehettem volna... De nem jutott eszembe ez az utca, s főképpen az nem, hogy itt bekopogtassak minden házba, az utca mindkét oldalán néhány szokványos kérdéssel. Például: ki volt az az illető, akiről az utcájukat elnevezték? Ehhez hasonló kérdést a falu sok-sok utcájának házaiban föltehetnék, a már említett Simokovics Rókus, a Pap Pál utca lakóin kívül a Duro Salaj, a Marx, a Lenin, az Engels, a Boris Kidrič, az Ivo Lola Ribar, a Maxim Gorkij, a Vuk Karadžič stb. utcabélieknek is. Ám most, gondolom, József Attila az időszerű, hát az ő utcájában levő házakat kellett volna, kellene végigjárniuk azon barátainknak, akik itt hibátlanul le tudják írni a költő nevét, akik olvasták, olvassák a verseit, mert nem tudom, valószínűleg írogató földijeim se tudják, hogy szülőfalunk József Attila utcájának a lakói olvasnak-e József Attila-verseket, s akad-e olyan ház az utcában, ahol fellelhető egy József Attila-kötet. Számomra ez a kaland érdekes lenne, év végéig – a József Attila-év végéig – még nyélbe üthetném, rááldozhatnék egy-két napot, hiszen ehhez hasonló kalandokra – tudakozásra! – rááldoztam fél életem, de most araszolva József Attila utcáján ehelyett gyönyörködöm a szép házakban, mert igen takarosak is láthatók benne, no meg egy-kettő olyan is akad, amelyeket immár csak ólaknak használnak, csirkeólaknak, s árad belőlük a csirkeólak búze. Ilyenbe, persze, nem fordulnék be interjút készíteni József Attila hegyesi utóéletéről, a pecsenyecsirkék nem a legmegfelelőbb riportalanyok, ripacskodom magamban, amit József Attila talán megbocsát nekem, hiszen manapság az írók-költők megengedhetik maguknak a ripacskodást, addig se kell elmélyedniük egy utca jelenének a tanulmányozásában, különösen, ha ehhez még ösztönzést, akarom mondani: ösztöndíjat se kapnak.

S míg így ballagok és morfondírozom, észre sem veszem, hogy már rég elhagytam a szép nevű utcát, s a Bikaistálló sarkán (istálló még csak akad a faluban, de tenyészbika már aligha) rám dörren valaki:

– Dobar dan!

Megállok, végigmérem, bizony, velem együtt nem mai gyerek már, s mintha valahonnan – valószínűleg ebből az utcából, a Boris Kidričből – ismerném, így hát fölbátorkodva kérdem tőle:

– Mi az, itt már mindenki angolul beszél?

– Érti a viccet, sőt azt is tudja, kivel áll szemben:

– Nézd, Pistám, mi már úgy vagyunk itthon, hogy nem is tudjuk, kit hogyan szólítsunk meg az utcán.

Ezt már én se nagyon tudom. Nem tudom már szeretett Tündérlakomban sem.

Reggel, megérkezve a faluba, betértem a Vadászokhoz, szokásom ellenére egy üditőre. Egy fiatalember volt bent, a kiszolgálónővel biliárdozott. Az utóbbi kézdezi:

– Ugye maga magyarországi?

– Voltam – válaszolom. – Negyvenegy és negyvennégy között.

Nem tudom, ezek után mit gondolhatott rólam a fiatal pincérnő, talán azt, hogy ennek a vén faszinak (mármint nekem) hiányzik egy kereke. Nem csodálkoznék,

ha ezt gondolná rólam. De csak úgy átvillanhatott rajta. Egy másodpercre, mert aztán visszafordult a biliárdasztalhoz, félig rádőlt, és a dákójával megcélzott egy fekete golyót.

Jókedvünk forrásánál

Nem tudom, hány fajtámbeli él szerte a nagyvilágban. Új-Zélandtól Grönlandig. Az Északi-saroktól a Déli-sarkig. Mert bizonyára még ott is akad belőlünk. Meglehetősen szétszóródtunk. Persze nem csak mi, magyarok, de hát itt most speciel rólunk lesz szó, anélkül, hogy ezzel „magyarkodni” szeretnék, ami, mármint a magyarkodás, bizonyos költők tőkén jön már ki, azon költőkén, akik versírás közben nem áttallják azoknak az igéit, főneveit használni, akiknek a nyelvén a rímeket faragják.

Tehát nem tudom, hány nyelvtestvérem él szétszóródva a földkerekségen, valahol valakik talán ezt is számon tartják, ötven évvel ezelőtt jó kétszázezer futott világgá, száz évvel ezelőtt másfél millió, ha ezen utóbbiak között akadhattak tótok, románok, ruszinok is, mert ők még az úgynevezett Nagy Magyarország területéről tántorogtak ki, ám a kivándorlás tart a mai napig, ha nem is akkora lendülettel, mint a huszadik században. Innen, a mi kolbászkerítéses, tejjel-mézzel folyó Kánaánunkból is folyt a kivándorlás, sőt tart a mai napig; a legutóbbi balkáni háború idején vagy ötvenezer, azaz tíz kishegyesnyi magyar hagyta el a Délvidéket, a baranyai, szlavóniai testvéreink is fogynak, a muravidékiek alig tennének ki két Kishegyest. (Azért emlegetem annyiszor ezt a falut, mert bizonyos szempontból ez a mércém; ha a Költő a Mindenséggel mérte magát, jómagam csak a szülőfalummal, ami nem is kevés.)

Azokat a nemzettársainkat (nem tűnik ez túlzott magyarkodásnak, mármint az a szóhasználat, hogy nemzettárs meg ehhez hasonló?), akik Kaliforniában, Dél-Mongóliában és Észak-Afrikában leltek új hazára, azok, ugye, távol az óhazától, az úgynevezett diaszpórában élnek, tehát szétszóródva más népek között, spanyolok, portugálok, svédek, hottentották közvetlen szomszédságában. A frissen kivándoroltak egyelőre anyanyelvi szinten beszélnek az anyanyelvüket, az unokáik már a Toldira is azt fogják mondani, hogy oké.

Végül is hány magyar él a diaszpórában? Egymillió? Hány kishegyesnyi település „jönne ki” belőlük? Egy csinos kis Magyarország. A létező se túl nagy, de ezt ne fesszegessük, mert bizonyos poéták idegeit máris borzolja, túlborzolja ez a magyarkodás.

Vajon az fölborzolta-e az idegeiket, amikor meghallották, mégpedig szavahihető, felelős (magyar) államférfi szájából, hogy a jelenlegi Magyarország határain túl több mint félmillió, hatszázezer nemzettársunk él szórványban? Ez, ugye, egy újabb kategória s egy újabb sors, persze nem speciel magyar sors, mert más népek fiai és lányai is élnek szórványban, s róluk se igen akar tudomást venni az Európai Unió. Az Európai Uniónak nemcsak a szórványban élők sorsa a legkisebb gondjuk, néha a tömbben élő kisebbségké is.

Mert ez lenne a harmadik kategória, az úgynevezett tömbben élő magyarok, románok, oroszok stb., akik ugyan – egyelőre – csakugyan tömbben, tömbökben

élnék az anyaországuk határain kívül. Ezt az „életformát” ugyan nem ők választották maguknak, ettől függetlenül van, létezik. Esetünkben kb. hárommillió magyar él az anyaország határain kívül, hogy hogyan kerültek oda, ennek megállapítása még a történészekre vár. Megállapíthatjuk tehát, hogy Magyarország határain túl minimum négymillió magyar él. Hány Kishegyest lehetne belőlük benépesíteni? Erre ugyan az elkövetkező századokban nem kerül sor, így az ebből adódó problémát az Európai Uniónak és az ENSZ-nek kell valahogy megoldania, ha lesz hozzá türelme, érzéke és elég eurója. (Persze rövid o-val!)

Viszont van ennek a problematikának egy olyan vetülete is, amit kizárólag nekünk kell, kellene megoldani, ha továbbiakban is el szeretnénk látni a diaszpórát kiváló magyar szakemberekkel, Nobel-díjas jelöltekkel, a szórványban élő testvéreinket lelkesedéssel, a tömbben élőket pedig helyben való boldogulással. Ez pedig nem más, mint a demográfiai katasztrófa megfékezése. Most hozták nyilvánosságra ugyanis, hogy Magyarország lakossága az elmúlt tizenöt év alatt félmillióval csökkent! Fél millióval. Csaknem kétszer annyival, mint a délvidéki magyarság száma. Hány új Kishegyest népesítene be félmillió magyar? Százat. Kereken százat.

Persze a nagy Oroszország lakossága, lélekszáma is csökken, az Európai Unióé is, azonban nem tehetek róla, hogy én elsősorban mindent azoknak a sorsával mérek, akikhez a sorsom kötött.

Még akkor is, ha ez bizonyos költők és írástudók szemében magyarkodásnak tűnik. Ami nekik már a micsodájukon jön ki.

2006